

Corpus Mysticum vs Corpora Terrestria

Kościół rzymskokatolicki wobec Mikołaja Kopernika: XV-XXI wiek

Hubert Łaskiewicz Studium Europy Wschodniej UW

Słowa i pojęcia: Kościół

- Kościół rzymskokatolicki mówi o sobie przez odwołanie się do Jezusa Chrystusa – założyciela i głowy Kościoła;
- Kościół na ziemi to Mistyczne Ciało Chrystusa, które na ziemi obecne jest poprzez wspólnotę Kościoła – wspólnotę poprzez Eucharystię.
- Encyklika papieża Piusa XII *Mystici Corporis Christi* (1943)
- Henri de Lubac, *Corpus mysticum. L'Eucharistie et l'Eglise au Moyen Age. Etude historique* (1944)

Kościół widziany z zewnątrz – także rozumienie potoczne

- Organizacja, której władze w imię zapewnienia sobie panowania starają się kontrolować wszystko i decydować o tym, co jest dobre, a co złe, co jest prawdą, a co fałszem;
- Potocznie Kościół to przede wszystkim kler i hierarchia duchownych;

Corpora Terrestria

- Cały widzialny, niewidzialny, ale doświadczalny (na bardzo różne sposoby) Świat, którym rządzą prawa fizyki.
- Ujmując historycznie to prawa te ustalali (lista jest symboliczna):
- Galileo Galilei
- Johannes Kepler
- Isaac Newton
- Każdy z nich odwoływał się do pracy Mikołaja Kopernika *De Revolutionibus [orbium coelestium]*

Główne tezy wystąpienia – losy poglądów Kopernika

- Zwrócenie uwagi na dzieło Kopernika i wpisanie go do indeksu ksiąg zakazanych związane było nie za studium tej książki, ale procesami przed inkwizycją Giordana Bruna i Galileusza (1616, 1632-1633);
- Zdjęcie z indeksu dzieła Kopernika nastąpiło stosunkowo późno (1822), ponieważ nie jego sprawa była istotna – o wiele ważniejsza była sprawa Galileusza;
- We współczesnych wypowiedziach kompetentnych i pełnomocnych hierarchów Mikołaj Kopernik i jego poglądy nie stanowią przedmiotu sporu, ale raczej podziwu i dumy.

Galileusz jako główny „przeciwnik” Kościoła

- Sprawa Galileusza – stosunek władzy Kościoła do nauki nowożytnej i jej konsekwencji dla teologii i duszpasterstwa stanowi podstawowy problem, który Kościół rozwiązał po wielu wiekach w 1992 roku – rehabilitując Galileusza;
- W sprawie Galileusza oskarżenie, które przedstawiono publicznie (system kopernikański) zakrywało oskarżenie o wiele poważniejsze – proponowany opis świata naruszał uznany przez Kościół opis jego samego: Ciała Mistycznego zjednoczonego z Bogiem przez Eucharystię (Pietro Redondi, 1983, 1985);
- Sprawę stosunku Kościoła do nauk przyrodniczych (wzajemna autonomia) opisuje encyklika Jana Pawła II *Fides et ratio* (1998);

Plan wystąpienia

1. Kościół wobec Mikołaja Kopernika za jego życia
2. Kościół wobec Kopernika i jego poglądów po 1543 roku – do dziś.
3. Podsumowanie
4. Koda

Kościół wobec Mikołaja Kopernika za jego życia

- Kopernik był członkiem Kościoła w wymiarze sakramentalnym, niejako zawodowym – kanonik warmiński, możemy sądzić też, że pozostał w Kościele rzymskokatolickim, choć mógłby zmienić wyznanie.
- Nie znamy żadnych spraw dotyczących krytyki jego poglądów religijnych, czy też krytyki jego pasji (matematyki, astronomii, medycyny, ekonomii i zarządzania), które groziłyby mu procesem kanonicznym, uwięzieniem czy innymi cenzurami kościelnymi.
- Znajomość jego poglądów do czasu publikacji książki była pobieżna. Były krytykowane przez niektórych katolików i protestantów;
- W środowisku matematyków, akademików cieszył się pewną sławą;
- Był nepotą, użytkownikiem beneficjów, nie zajmował się duszpasterstwem (nie był wyświęconym na kapłana – posiadał tylko niższe święcenia).
- W zakresie dyscypliny, ale nie kwestii wiary, został zmuszony do odesłania swojej gospodyni: Anny Schilling (1539).

Kościół wobec Mikołaja Kopernika 1543 - 1600

- Spodziewane kłopoty:
- W przedmowie do *De Revolutionibus* skierowanej do papieża Pawła III Kopernik jest świadomy, że jego propozycja jest:
 - - prawdziwa;
 - - wzbudzi opór;
- Proces i skazanie Giordana Bruna (1600) zwraca uwagę na poglądy Kopernika. Kardynał Robert Belarmin SJ (1542-1621) uznaje, że Kopernik przedstawia swoje poglądy jako prawdę a nie jako hipotezę (1615).

Dwie sprawy Galileusza 1615 – 1632/33

- Dopiero dwa procesy Galileusza doprowadzają do wpisania książki Kopernika do indeksu ksiąg zakazanych (1616, 1632). Cień, który padł na propozycje Kopernika nie była jednak związany z nim samym, ale z konsekwencjami, które wyprowadzali z jego dzieł inni. W tym sensie uznano, że jego książka jest niebezpieczna, bo inspiruje do poglądów podważających naukę Kościoła.
- W sprawie Galileusza (1615-16) nie chodziło jednak o system kopernikański, ale o jego fizykę, którą uznano za podważającą wypracowanej doktrynie o Eucharystii.
- Kopernik zostaje odrzucony w Rzymie w kontekście sprawy Galileusza. Mamy jednak wcześniejsze (1624) pozytywne wypowiedzi o hipotezach Kopernika papieża Urbana VIII.

Kopernik w Kościele lokalnym, w Królestwie Polskim

- Epigramat biskupa warmińskiego Jana Dantyszka (1540)
- Epitafium biskupa warmińskiego Marcina Kromera (1581)
- Epitafium kapituły warmińskiej (druga połowa XVIII wieku)
- Wiersze Jana Brożka (1618)
- Być może większość autorów Kopernika nie rozumiała (poza Janem Brożkiem), a pisała o nim dobrze.

Życie Kopernika na Indeksie i uwolnienie w 1822 roku

Książka Kopernika nie była powszechnie czytana, ale umieszczenie jej na indeksie nie zmniejszyło i tak skromnego strumienia czytelników w podzielonej wyznaniowo Europie.

Koncepcja Kopernika nawet bez jego matematycznych dowodów rozprzestrzeniała się w świecie chrześcijańskim (także wśród katolików).

Inercja instytucji, pilniejsze potrzeby reagowania na kryzysy i zagrożenia, większe problemy Kościoła sprawiły, że do sprawy Kopernika powrócono o wiele później niż do sprawy cenzury prac Galileusza (zjął je z indeksu papież Benedykt XIV w połowie XVIII wieku).

Od wieku XIX po wiek XXI

- System heliocentryczny w wieku rozumu (XVIII) był w kręgach akademickich oczywistością.
- Opór Kościoła wobec nowej nauki (w wieku XIX) choć w niektórych sprawach żarliwy (Ewolucjonizm Darwina, spór wewnętrzny Kościoła z modernistami) słabł wobec Mikołaja Kopernika.
- W drugiej połowie XIX wieku stał się i u katolików, i u protestantów postacią, badaczem szanowanym, uznawanym, będącym przedmiotem dumy.
- W XXI wieku w katedrze warmińskiej we Fromborku odnaleziono jego grób, *collega* kanonik ufundował nowe epitafium. Pył niepamięci pokrył dawne odrzucenie.

Podsumowanie

- Kościół w rozumieniu kompetentnych i pełnomocnych władz hierarchicznych zareagował zakazem poznawania poglądów Kopernika i uznawania ich za prawdziwe pod wpływem spraw, w których osoby sądzone przez Inkwizycję powoływały się na inspirację kopernikańską.
- Sprawa Kopernika była rzeczą poboczną, pretekstem zakrywającym inne, nawet ważniejsze oskarżenia (procesy Bruna i Galileusza).
- Studium ewolucji stosunku Kościoła do Mikołaja Kopernika (do jego poglądów astronomicznych) dotyczy kwestii obrazu świata, metod jego poznawania i zakresu ludzkiej wolności (intelektualnej i nie tylko).

Koda

- Inny Mikołaj, Kuzańczyk (1401-1464, poprzedzający o pół wieku Kopernika choć głosił poglądy równie radykalne, nie został tak źle (choć czasowo) oceniony jak Kopernik. Dlaczego? To zostawiam do dyskusji.
- Arthur Conan Doyle w Studium w szkarłacie (1884) tak charakteryzuje Sherlocka Holmesa (mówi to dr Watson):
- „Moje zdziwienie sięgnęło szczytu gdy dodatkowo zorientowałem się, że nie ma pojęcia o teorii Kopernika i budowie układu słonecznego”.
- W XIX wieku Kopernikowy opis wszechświata był wśród ludzi wykształconych oczywistością. Przeważało studium Ciał Ziemskich nad studium Ciała Mistycznego.